

КРЕДИТНА ПОЛІТИКА БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ: МАКРОЕКОНОМІЧНІ, РЕГІОНАЛЬНІ ТА ГАЛУЗЕВІ АСПЕКТИ

Темпи та стійкість позитивних тенденцій економічного зростання залежать від забезпечення суб'єктів економіки банківськими кредитами.

Дослідженню теорії і практики організації кредитних відносин між банківськими установами та позичальниками сприяють праці вітчизняних вчених-економістів Д. Гладких [3], І. С. Гуцала [4], О. В. Дзюблюка [5] та ін. Однак банківське кредитування позичальників потребує подальших наукових досліджень. У зв'язку з цим дуже актуальним є дослідження макроекономічних, регіональних та галузевих особливостей, що нині переважають у кредитних взаємовідносинах банків з позичальниками.

За останні роки у розвитку кредитної діяльності банківських установ України простежуються кількісні та якісні тенденції (див. табл. 1, 2 і 3), котрі відображають позитивні і негативні сторони кредитного процесу.

Таблиця 1

**Питома вага кредитного портфеля в обсязі сукупних активів банківських установ
України, млн. грн. [6, с. 68]**

Показники	01.01. 2001 р.	01.01. 2002 р.	01.01. 2003 р.	01.01. 2004 р.	01.01. 2005 р.
1. Чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями)	37129	47591	63896	100234	134348
2. Кредитний портфель	23637	32097	46736	73442	97197
3. Питома вага, кредитного портфеля від загальної суми чистих активів, %	63,66	67,44	73,14	73,27	72,35
4. Проблемні кредити (прострочені та сумнівні)	2679	1863	2113	2500	3145
5. Питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі, %	11,33	5,80	4,52	2,49	2,34

На 01.01.2005 р. питома вага кредитів в загальній сумі чистих активів банків становила 72,35% (табл. 1). Таким чином, банківські установи України проводять ризикову кредитну політику.

Протягом останніх п'яти років поліпшилась якість кредитного портфеля банків. Так, частка проблемних кредитів (прострочених та сумнівних) у загальному обсязі кредитного портфеля знизилася з 11,33%, за станом на 01.01.2001 р., до 2,34% – на 01.01.2005 р. (табл. 1).

З кожним роком обсяги наданих кредитів зростають. У період з 2000 р. по 2005 р. кредитні вкладення збільшились в 4,53 разів (табл. 2). Це свідчить про суттєве зростання ролі банківських установ у кредитно-інвестиційному забезпеченні грошовими коштами суб'єктів економіки. Однак, у кредитно-розрахункових відносинах банків з позичальниками намітились стійкі тенденції до випередження темпів збільшення обсягів кредитування над темпами зростання валового внутрішнього продукту. Так, за останні п'ять років валовий внутрішній продукт збільшився в 2,03 рази (табл. 2). Відповідно в розвитку економіки країни переважають екстенсивні процеси.

У 2000 р. питома вага збиткових підприємств становила 37,7%, а у 2004 р. – 33,7% (табл. 2). Природно, ці підприємства виключались з числа суб'єктів кредитування. У зв'язку з чим відношення кредитів до валового внутрішнього продукту становило у 2000 р. 11,5%, а у 2004 р. – 25,7% (табл. 2).

Позитивним явищем у сфері кредитування суб'єктів економіки є наявність стійкої тенденції до зростання довготермінового кредитування (див. табл. 2 і 3). Так, у структурі кредитних вкладень питома вага за довготерміновими позиками у 2000 р. становила 18%, у 2003 р. – 45%, а у 2004 р. – 54%.

На наш погляд, збільшенню довготермінового кредитування сприяла стабілізація облікової ставки, темпів інфляції та нарощування відповідної ресурсної бази.

Отже, чим нижчими є темпи інфляції в країні, облікова ставка центрального банку, а вищою – питома вага довготермінових зобов'язань банків у загальному обсязі банківських ресурсів, тим вищою є частка довготермінових кредитів у кредитному портфелі банків (див. табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка макроекономічних показників та вимог банків за кредитами, наданими в економіку України (млн. грн.) [2, с. 26, 27, 28, 30, 31, 32, 53, 68]

Показники	01.01. 2001 р.	01.01. 2002 р.	01.01. 2003 р.	01.01. 2004 р.	01.01. 2005 р.
1. Обсяг валового внутрішнього продукту (ВВП)	170070	204190	225810	267344	344822
2. Темпи зростання ВВП, %	130,4	120,1	110,6	118,4	129,0
3. Кредити, надані банківськими установами суб'єктам господарювання, всього	19574	28373	42035	67835	88579
4. Темпи зростання кредитів банків, %	166,1	145,0	148,1	161,4	130,6
5. Випередження (+), сповільнення (-) темпів зростання кредитів над темпами зростання ВВП (пунктів)	+35,7	+24,9	+37,5	+43,0	+1,6
6. Питома вага кредитів банків у ВВП, %	11,5	13,9	18,6	25,4	25,7
7. Питома вага збиткових підприємств, %	37,7	38,2	38,8	37,2	33,7
8. Короткострокові кредити	16060	22218	30185	37282	40575
9. Довгострокові кредити	3514	6156	11849	30553	48003
10. Питома вага короткотермінових кредитів, %	82	78	72	55	46
11. Питома вага довготермінових кредитів, %	18	22	28	45	54
12. Темп інфляції, % до попереднього року	25,8	6,1	- 0,6	8,2	12,3
13. Облікова ставка НБУ, %	30,6	19,7	9,5	7,0	9,0

На цьому фоні помітно виділяється регіональний аспект банківського кредитування. Так, структура ринку банківського кредитування господарських суб'єктів у розрізі регіонів України є досить розбалансованою (див. табл. 3).

Як ми можемо бачити з даних табл. 3, на першому місці за обсягами наданих кредитів підприємствам знаходиться м. Київ. Так, за станом на 01.01.2005 р. 42,1% всіх кредитних вкладень економіки припадало на столицю. Лідерами з наданих кредитів є м. Київ та великі бізнесові (фінансові, інвестиційні, інноваційні), індустріальні області. Зокрема, більше три чверті (78,0%) всіх кредитних ресурсів спрямовано у м. Київ (42,1%) і у шість областей – Дніпропетровську (11,2%), Донецьку (7,7%), Запорізьку (3,4%), Львівську (3,1%), Одеську (4,7%) та Харківську (5,8%). Найменше кредитів підприємницьким структурам було надано в Житомирській (0,9%), Закарпатській (0,9%), Київській (0,8%), Кіровоградській (0,7%), Тернопільській (0,7%), Хмельницька (0,8%), Чернівецькій (0,7%) та інших областях з невисоким підприємницьким потенціалом.

Серед областей найвищу питому вагу довгострокових кредитів у кредитному портфелі мають Автономна Республіка Крим (60,9%), Вінницька (56,1%), Волинська (60,6%), Дніпропетровська (58,6%), Закарпатська (62,9%), Запорізька (56,2%), Івано-Франківська (75,0%), Київська (57,7%), Миколаївська (57,2%), Одеська (58,0%), Полтавська (55,5%), Тернопільська (55,2%), Херсонська (56,4%), Чернівецька (62,6%) області. Найнижчі показники мають три області Донецька (44,0%), Луганська (41,2%), Рівненська (41,6%) (табл. 3).

Станом на 01.01.2005 р. у розрізі регіонів найнижчий рівень середньозваженої процентної стави спостерігався за кредитами, наданими банками м. Києва (13,3% річних) та Дніпропетровської області (13,9% річних). У більшості областях середньозважені ставки в річному обчисленні перевищували загальноукраїнську середню ціну кредитів (14,2%). Найдорожчими були кредити в банках Чернігівської області (20,4% річних), Автономної Республіки Крим та Херсонської області (19,4% річних). Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими банками цих регіонів, перевищувала середній рівень по банківській системі відповідно на 6,2 і 5,2 процентного пункту. Різниця між найвищими і найнижчими рівнями середньозваженої процентної ставки за кредитами в розрізі регіонів складає 6,9%. Низькі ставки за банківськими кредитами пояснюються високою концентрацією банківських установ та високою пропозицією банківських кредитів у столиці і навпаки.

Вимоги банків за кредитами, наданими в економіку України за станом на 01.01.2005 р.
(за термінами в розрізі регіонів) [2, с. 61, 71]

Регіони	Усього		Коротко-термінові		Довготермінові		Процентні ставки за кредитами банків, %
	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	
Усього	88579	100	40575	45,8	48003	54,2	14,2
<i>Автономна Республіка Крим</i>	1892	2,1	740	39,1	1152	60,9	19,4
м. Київ	37286	42,1	17110	45,9	20176	54,1	13,3
Області							
Вінницька	969	1,1	425	43,9	544	56,1	17,2
Волинська	995	1,1	392	39,4	603	60,6	15,2
Дніпропетровська	9915	11,2	4106	41,4	5809	58,6	13,9
Донецька	6774	7,7	3793	56,0	2981	44,0	15,0
Житомирська	777	0,9	373	48,0	404	52,0	18,7
Закарпатська	825	0,9	306	37,1	519	62,9	15,8
Запорізька	3010	3,4	1319	43,8	1690	56,2	14,4
Івано-Франківська	1429	1,6	357	25,0	1072	75,0	14,0
Київська	705	0,8	298	42,3	407	57,7	18,3
Кіровоградська	656	0,7	328	50,0	328	50,0	19,2
Луганська	1583	1,8	930	58,8	652	41,2	16,9
Львівська	2748	3,1	1349	49,1	1399	50,9	15,8
Миколаївська	1490	1,7	638	42,8	852	57,2	17,6
Одеська	4159	4,7	1745	42,0	2414	58,0	15,0
Полтавська	1891	2,1	841	44,5	1050	55,5	18,0
Рівненська	857	1,0	500	58,4	356	41,6	18,7
Сумська	847	1,0	403	47,6	444	52,4	19,5
Тернопільська	585	0,7	262	44,8	323	55,2	18,7
Харківська	5102	5,8	2485	48,7	2617	51,3	17,6
Херсонська	865	1,0	378	43,6	488	56,4	19,4
Хмельницька	696	0,8	324	46,6	372	53,4	17,6
Черкаська	1019	1,2	509	50,0	511	50,0	18,7
Чернівецька	548	0,7	205	37,4	344	62,6	17,8
Чернігівська	955	1,1	458	48,0	497	52,0	20,4

В Україні більша частина кредитів (83,3%) банківські установи надають суб'єктам господарювання (див. рис. 1) [2, с. 105]. Однак, позитивним є те, що банки продовжують нарощувати обсяги кредитування фізичних осіб. Так, станом на 01.01.2002 р. частка кредитів, наданих фізичним особам, становила 5,0%, на 01.01.2004 р. – 13,2%, а на 01.01.2005 р. – 16,7%.

Диспропорцію між кредитами юридичним і фізичним особам обумовлюють:

- несприятливі умови для приватного підприємництва;
- недосконалість законодавчого забезпечення споживчого кредитування;
- нестабільність ринку праці;
- низький рівень доходів фізичних осіб [3, с. 52–53].

Зокрема, рівень зареєстрованого безробіття за станом на 01.03.2005 р. становив 3,6%. Разом з тим спостерігається значна диференціація цього показника за регіонами, де його значення коливалося від 8,1% у Тернопільській області до 0,4% у м. Києві [2, с. 9].

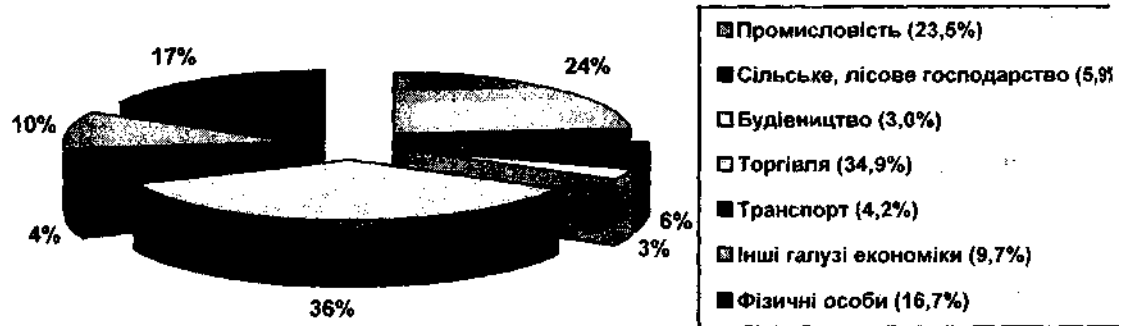

Рис. 1. Структура вимог банків за кредитами, наданими в економіку України на 01.01.2005 р. (за видами економічної діяльності) [1, с. 82].

Структура кредитного портфеля банківських установ, за станом на 01.01.2005 р., засвідчує дисбаланс між різними видами економічної діяльності позичальників. Найбільшими позичальниками кредитних коштів є суб'єкти господарювання оптової і роздрібною торгівлі (34,9%) та промисловості (23,5%).

На підставі проведеного аналізу можна зробити такі висновки.

1. За останні три роки питома вага кредитів в загальній сумі активів банків становить більше 70%, що свідчить про ризикову кредитну політику, яку проводять банківські установи.

2. Протягом останніх п'яти років частка проблемних кредитів (прострочених та сумнівних) у загальному обсязі кредитного портфеля знизилася, що свідчить про поліпшення якості кредитного портфеля банків.

3. Динаміка обсягів кредитів, у тому числі довготермінових, наданих банківськими установами, зростає, що засвідчує посилення ролі банківського кредиту в забезпеченні виробничого сектору економіки додатковими грошовими коштами.

4. Структура банківських кредитів, наданих суб'єктам економіки, за обсягами та термінами в розрізі областей України є незбалансованою, а процентні ставки за кредитами, наданими банківськими установами за областями, є диференційовані, що вказує на нераціональну регіональну кредитну політику.

5. Розподіл кредитів банківських установ України за галузями економіки свідчить про ситуацію, що нині кредитуються в основному суб'єкти господарювання, зокрема, торгівля і промисловість.

Література

1. Бюлетень Національного банку України. – 2005. – № 2. – 145 с.
2. Бюлетень Національного банку України. – 2005. – № 5. – 145 с.
3. Гладких Д. Основні тенденції розвитку кредитного ринку в Україні, або колективний портрет українського позичальника // Вісник Національного банку України. – 2001. – С. 49 – 53.
4. Гуцал І. С. Банківське кредитування суб'єктів ринку в трансформаційній економіці України (питання теорії, методики, практики). – Львів: ВАТ "БІБЛЬОС", 2001. – 244 с.
5. Дзюблюк О. В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки. – К.: Поліграфкнига, 2000. – 512 с.
6. Основні показники діяльності банків України на 1 березня 2005 року // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 4. – С. 68.